

نگاهی تحلیلی به عملکرد نظام ثبت اختراع ایران

سید کامران باقری^۱

چکیده

اهمیت فزاینده نوآوری در پیشرفت و توسعه اقتصادی کشورها؛ سیاستگذاری برای بهبود عملکرد نظام ملی نوآوری را به بخشی مهم از کارکرد حاکمیت در کشورهای پیشرو تبدیل کرده است. نظام ملی ثبت اختراع نیز یکی از ارکان نظام نوآوری است که نقش ویژه‌ای را در این نظام بازی می‌کند و هرگونه کاستی و ناکارایی آن می‌تواند تأثیراتی مخرب بر فعالیت‌های نوآورانه بنگاه‌های تولیدی و خدماتی کشورها بر جا بگذارد و به رقابت‌پذیری ملی آسیب برساند. در این مقاله برای نخستین بار عملکرد نظام ثبت اختراع ایران با توجه به کارکردهای پذیرفته شده آن و همچنین نگاهی به قانون و نتایج پژوهشی در جزئیات آمار ثبت اختراع ایران، مورد تحلیل قرار می‌گیرد. همانگونه که این تحلیل نشان می‌دهد، عملکرد نامناسب نظام ثبت اختراع به آرامی پایه‌های این نظام ملی را سست می‌کند و نتایج این امر با روند پیشرفت کشور در علوم و فناوری همخوانی نداشته است.

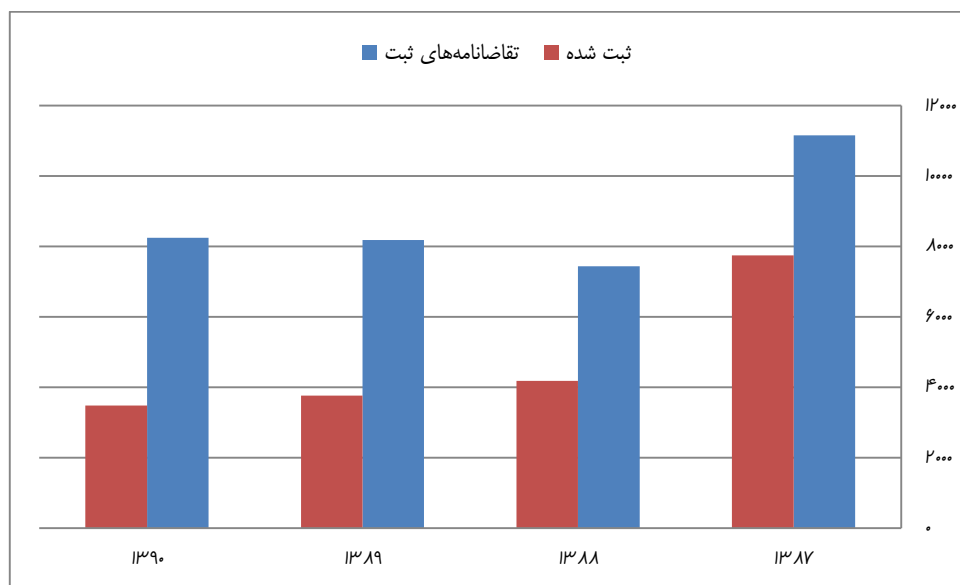
واژگان کلیدی: نظام ثبت اختراع، کارکرد، اطلاعات اختراعات، نوآوری، ایران.

۱- مقدمه

نظام ملی ثبت اختراع، از ارکان نظام ملی نوآوری و از پیش‌نیازهای نوآوری و توسعه فناوری است؛ کاستی‌های آن می‌تواند روند پیشرفت کشور در حوزه علوم و فناوری را با موانعی روبه‌رو سازد و به رقابت‌پذیری ملی آسیب برساند. تاکنون انتقادهای فراوانی بر عملکرد نظام ثبت اختراع ایران مطرح شده، اما این انتقادات بیشتر به صورت پراکنده، در هنگام مصاحبه‌ها و بدون پشتوانه پژوهشی مطرح شده‌اند [۱ و ۲ و ۳]. در این مقاله برای نخستین بار عملکرد نظام ثبت اختراع ایران با نگاهی به قانون ثبت اختراع و نتایج پژوهشی کمی در آمار ثبت اختراع ایران، مورد تحلیل قرار می‌گیرد.

بر اساس آمار رسمی اداره کل مالکیت صنعتی ایران (نمودار ۱)، تعداد اختراعات ثبت شده سالانه ایرانیان در ایران در طی فاصله سال‌های ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۰ پیوسته کاهش یافته و از ۷۷۴۱ مورد در سال ۱۳۸۷ به ۳۴۷۴ مورد در سال ۱۳۹۰ رسیده است [۴]. بی‌شک کاهش شدید آمار اختراعات ثبت شده سالانه در ایران از نظر سیاستگذاری فناوری امری منفی است. این درحالی است که در تمامی اسناد بالادستی توسعه علم و فناوری کشور بر کمک به افزایش آمار ثبت اختراع (در کنار تلاش برای بررسی ماهوی اختراعات ثبت شده) تأکید شده است. در سال‌های گذشته مدیران ارشد حوزه علم و فناوری کشور از رشد انفجاری اختراعات خبر می‌دادند [۵ و ۶].

۱. عضو هیات علمی پژوهشگاه صنعت نفت، kambagheri@yahoo.com

نمودار ۱- آمار ثبت اختراع ایرانیان در ایران (۱۳۸۷-۱۳۹۰)

یافته است. بنابراین علت این کاهش تقاضا را باید در حوزه‌های دیگری جست‌وجو کرد.

در مجموع، آمارهای بالا مشکلاتی را در نظام ثبت اختراع ایران نشان می‌دهند، اما به تنهایی نمی‌توانند اثبات‌کننده سستی و نارسایی این نظام باشند. هرگونه قضاوت علمی در مورد نظام ملی ثبت اختراع، باید با توجه به کارکردهای مطلوب آن در نظام نوآوری صورت گیرد. به بیان بهتر، فلسفه وجودی نظام ثبت اختراع کارکردهای چهارگانه‌ای (ایجاد انگیزه نوآوری، بازار آفرینی برای فناوری، تشویق افشای اطلاعات اختراع و ارسال پیام) است که از آن انتظار می‌رود و هرگونه قضاوت در مورد عملکرد این نظام باید با توجه به کم و کیف انجام این کارکردها باشد. بنابراین در ادامه ضمن معرفی مختصر این کارکردها به تحلیل عملکرد نظام ملی ثبت اختراع بر اساس آنها می‌پردازیم.

آمار کمی مورد استناد در این مقاله برگرفته از پژوهشی است که، روی اطلاعات اختراع‌های ثبت

کاهش شدید آمار ثبت اختراع در چند سال گذشته نه تنها با روند پیشرفت علم و فناوری کشور و سیاستگذاری‌های ملی، بلکه با روندهای جهانی و حتی آمار فزاینده، اختراع‌ها در کشورهای در حال توسعه با هم همخوانی ندارد. شایان ذکر است، در کشوری چون کره جنوبی با حدود ۴۸ میلیون جمعیت سالانه بیش از ۶۰ هزار اختراع ثبت می‌شود و اینکه در دو سه سال گذشته آمار اختراع‌های کشور کوچکی چون فلسطین اشغالی (با تنها ۸ میلیون نفر جمعیت) از تعداد اختراع‌های ایران پیشی گرفته است [۷].

کاهش تعداد اختراع‌های ثبت شده ممکن است به سخت‌گیری بیشتر اداره ثبت اختراع در بررسی تقاضانامه‌های ثبت شده نسبت داده شود [۴]، اما نگاهی دقیق‌تر به نمودار ۱ نشان می‌دهد که در سال‌های اخیر علاوه بر تعداد اختراع‌های ثبت شده، تعداد تقاضانامه‌های ثبت اختراع نیز به شدت کاهش

و این انگیزه را تقویت می‌کند. برای نمونه در متن قانون اساسی آمریکا، از "تشویق پیشرفت علمی و فنی" به عنوان دلیل اصلی اعطای حق انحصاری آشکارا نام برده شده است.^۳

به باور هواخواهان "نظریه تشویق" مخترعان نمی‌توانند هزینه‌های پژوهش و توسعه خود را تأمین کنند. زیرا رقبا می‌توانند به سادگی اختراع را کپی و با مخترع رقابت کنند. در این رقابت (به علت اینکه مخترع باید هزینه‌های ثبت اختراع خود را تأمین کند)، دست بالا با رقبای مخترع است [۱۰].

۲-۱-۲- ایجاد انگیزه نوآوری در ایران

برای ارزیابی اینکه آیا نظام ثبت اختراع ایران توانسته با اعطای حق انحصاری دارای ضمانت اجرا به نوآوران این کشور، آنها را به پژوهش و نوآوری بیشتر تشویق کند باید مورد بررسی قرار گیرد. بخش خصوصی و شرکت‌های نوآور در این بخش انداخت. به بیان ساده‌تر آیا مدیران شرکت‌های خصوصی در ایران نظام ثبت اختراع کشور را برای حفاظت از حقوق انحصاری‌شان قابل اطمینان می‌دانند؟ باید توجه داشت که این شرکت‌ها بیش از دیگر ثبت‌کنندگان اختراع (همچون افراد، دانشگاه‌ها و شرکت‌های دولتی) به دنبال حقوق انحصاری تجاری برای اختراع‌های خود هستند و آنها تنها در صورت اعتماد به نظام ثبت اختراع، به خلق نوآوری‌های خود با اطمینان ادامه می‌دهند و برای خلق و ثبت اختراع بیشتر انگیزه پیدا می‌کنند.

اما چگونه می‌توان از نظر مدیران شرکت‌های خصوصی در مورد سطح حفاظت از نوآوری‌هایشان در ایران مطلع شد. برداشت عمومی این است که این حفاظت کافی نیست و نوآوری‌های شرکت‌های خصوصی به سادگی مورد کپی‌کاری قرار می‌گیرند و

شده در ایران انجام گرفته است. در این پژوهش برای نخستین بار اطلاعات اسناد ثبت اختراع طی سال‌های ۱۳۸۷ تا ۱۳۸۹ در قالب یک بانک داده مستند شده و مورد تحلیل سیاستی قرار گرفته است.

۲- کارکردهای نظام ثبت اختراع

به علت نیاز ضروری به وجود نظام ثبت اختراع‌ها و حفاظت از اختراع‌های ثبت شده، به چهار کارکرد برجسته این نظام اشاره می‌شود [۸ و ۹]؛ به اعتبار همین کارکردها می‌توان ثبت یک اختراع را برای جامعه ارزشمند دانست. در ادامه این کارکردها به اختصار معرفی و عملکرد نظام ثبت اختراع ایران در ارتباط با آنها بررسی خواهد شد.

۲-۱-۱- ایجاد انگیزه نوآوری^۱

به باور بیشتر صاحب‌نظران، "ایجاد انگیزه نوآوری" نخستین و برترین مزیت ثبت و حفاظت از اختراع‌های محسوب می‌شود. طرفداران این نظریه که "نظریه تشویق"^۲ نام گرفته باور دارند که اعطای حق انحصاری بهره‌برداری از اختراع، به عنوان مشوق و انگیزه‌ای برای مخترعان و پژوهشگران عمل می‌کند. برای پی بردن به نقش تشویقی حفاظت از اختراع، می‌توان شرایطی را فرض کرد که اختراعی مورد حفاظت قانونی قرار نگیرد و مخترع در ازای عرضه محصولات فکری خود حق و حقوقی نداشته باشند و یا سود و منفعتی دریافت نکند. بی‌شک مخترع در چنین شرایطی، انگیزه‌ای برای پژوهش و نوآوری نخواهد داشت. بنابراین جامعه با اعطای امتیاز بهره‌برداری انحصاری از اختراع در مدت زمانی مشخص، تلاش آفرینندگان دارایی‌های فکری را تشویق می‌کند. این حق انحصاری و سود حاصل از آن موجب انگیزه می‌شود. اختراع و نوآوری بیشتر در مخترع باقی بماند

1. U.S. Constitution, article 1, section 8, clause 8.

1 . Incentive Function

2 . Reward theory

همانگونه که دو پژوهش بالا نشان می‌دهند، مدیران بنگاه‌ها در ایران، سطح حفاظت از اختراعاتی در ایران را کافی نمی‌دانند. در این شرایط باید به صورت منطقی انتظار داشت که این بنگاه‌ها انگیزه‌ای برای سرمایه‌گذاری در امور پژوهشی و نوآورانه نداشته باشند. بنابراین با اطمینان فراوان می‌توان ادعا کرد که نظام ثبت اختراع ایران نتوانسته است نخستین و مهم‌ترین کارکرد خود را در درون نظام ملی نوآوری ایران انجام دهد.

تحلیل جزییات آمار ثبت اختراعاتی ایران نیز به خوبی همین احساس نبود اطمینان مدیران بنگاه‌های خصوصی به سطح حفاظت از اختراعاتی ثبت شده‌شان را نشان می‌دهد. در جدول ۱ سهم اندک و کاهش‌ی شخصیت‌های حقوقی از کل اختراعاتی ثبت شده در ایران آمده است. اما نکته مهم و نگران‌کننده اینکه سهم اندک شرکت‌های خصوصی از کل اختراعاتی ثبت شده شخصیت‌های حقوقی در ایران هم به سرعت در حال کاهش است. برای نمونه تعداد اختراعات این شرکت‌ها از ۹۶۷ اختراع در سال ۱۳۸۷ به تنها ۱۰۷ اختراع در سال ۱۳۸۹ رسیده [۱۳] این در حالی است که در بیشتر کشورهای پیشرو در حوزه فناوری، شرکت‌های خصوصی بیشتر اختراعات را ثبت می‌شوند.

نظام ثبت اختراعاتی ایران هم نمی‌تواند به‌طور مناسبی از این شرکت‌های نوآور حفاظت کند. اما برای فرارفتن از برداشت عمومی، می‌توان به دو گزارش معتبر "رقابت‌پذیری جهانی" و "حفاظت از اختراعاتی نرم‌افزاری در ایران" اشاره کرد. گزارش نخست به تازگی از سوی مجمع جهانی اقتصاد منتشر شده است. با همکاری مرکز پژوهش‌های وزارت بازرگانی پرسشنامه‌ای در میان جمعی از مدیران بنگاه‌های ایرانی و از آنها خواسته شد که در مورد سطح حفاظت از دارایی‌های فکری در ایران نظر دهند. نتیجه اینکه بر پایه نظرات مدیران وضعیت نسبی ایران از نظر حفاظت از دارایی‌های فکری بسیار ضعیف و در میان ۱۴۴ کشور جهان، ایران در جایگاه ۱۱۲ است. جالب آنکه برخی از کشورهای فاقد قانون و نظام منسجم مالکیت فکری (از جمله برخی از کشورهای بسیار عقب‌افتاده آفریقایی و آسیایی) در این پژوهش در جایگاهی بالاتر از ایران قرار گرفته‌اند [۱۱].

گزارش دوم نیز در مورد پژوهش انجام شده بوسیله مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی است که در سال ۱۳۹۰ منتشر شد. این پژوهش در مورد شرکت‌های توسعه‌دهنده محصولات و خدمات نرم‌افزاری جدید در ایران است. مدیران این شرکت‌ها نیز اعتقاد دارند که سازوکارهای حفاظتی اختراعی موجود برای صنعت نرم‌افزار کفایت نمی‌کند و با کاستی‌های فراوانی همراه است [۱۲].

جدول ۱- سهم شخصیت‌های حقوقی از کل اختراعات ثبت شده در ایران

۱۳۸۹	۱۳۸۸	۱۳۸۷	
۱۱,۹	۱۵	۱۶,۶	سهم شخصیت‌های حقوقی (%) از کل اختراعات

یعنی این احتمال وجود دارد که مدیران بنگاه‌های تولیدی و خدماتی نوآور با سطح واقعی حفاظت یا

البته باید توجه داشت که ایجاد انگیزه برای پژوهش و نوآوری تا اندازه‌ای کارکردی ذهنی است.

اما اگر مشتری از محتوای دارایی‌های نامشهود آگاه شود گویی مالک آنها شده است و دیگر خرید و فروش معنا نخواهد داشت. این تناقض نه تنها در زمانی که دارایی فکری همان محصول نهایی است، بلکه زمانی که دارایی فکری درونداد کارهای نوآورانه بعدی است، پررنگ‌تر می‌شود. بدین ترتیب حفاظت قانونی از اختراع‌های ثبت شده شرط لازم و اساسی برای پیدایش بازارهایی برای فروش فناوری و نیز شکل‌گیری تأمین‌کنندگان حرفه‌ای فناوری به شمار می‌آید [۱۵]. بی‌شک در ثبت و حفاظت از اختراع‌های، دو هدف "ایجاد انگیزه نوآوری" و نیز "بازار آفرینی برای فناوری" در هم تنیده و جدایی‌ناپذیرند، به گونه‌ای که با ثبت اختراع و واگذاری حق مالکیت به مخترع، شرایط و ضوابط عقد قراردادهای مالی برای دارایی‌هایی نامشهود مشخص می‌شود و نوعی آسایش خاطر در انجام معاملات به وجود می‌آید.

۲-۲-۲- بازار آفرینی برای فناوری در ایران

در ایران بازار مبادله برای دارایی‌های فکری به خوبی شکل نگرفته است. دو دلیل عمده برای این امر می‌توان برشمرد که یکی به طرف عرضه و دیگری به طرف تقاضا مرتبط است. در طرف عرضه، زمانی که مخترعان و مالکان اختراع، حقوق انحصاری اعطا شده از سوی نظام ملی ثبت اختراع را برای حفاظت از اختراع خود کافی ندانند، راه محرمانگی را برای حفاظت از دارایی‌های فکری خود در پیش می‌گیرند. به بیان ساده‌تر، از ثبت اختراع خود صرف‌نظر می‌کنند و از فاش شدن اطلاعات اختراعات خود به دیگران تا حد امکان جلوگیری خواهند کرد. در چنین شرایطی، تنها گزینه برای مالکان اختراع این است که خودشان نسبت به ساخت و فروش محصول اختراعی اقدام کنند و امیدوار باشند که رقبا نتوانند (یا دست کم در

پتانسیل‌های حفاظت نظام ثبت اختراع ایران آشنا نباشند و برداشت و رفتار آنها تا اندازه‌ای بر پایه همین ناآشنایی باشد. اما این امر هم از بار مسئولیت نظام ملی ثبت اختراع نمی‌کاهد، زیرا وظیفه درک نیازهای بنگاه‌ها و آگاه‌سازی آنها در حوزه مدیریت مالکیت فکری نیز بر عهده همین نهاد ملی است. امروزه حتی در کشورهای پیشرو که بنگاه‌های آنها پیشینه طولانی در ثروت‌آفرینی از اختراع دارند، اداره ثبت اختراع اقدام‌های آموزشی و ترویجی گسترده‌ای برای آشناسازی بنگاه‌ها (به ویژه بنگاه‌های کوچک و متوسط) با این حوزه انجام می‌دهند. برای نمونه، نگاهی به فصل سوم گزارش عملکرد سال ۲۰۱۲ اداره ثبت اختراع ژاپن به خوبی نشان می‌دهد که این اداره هر ساله برنامه‌ریزی گسترده و دقیقی برای آشناسازی هرچه بیشتر بنگاه‌های این کشور با مالکیت فکری و ثروت‌آفرینی از آنها دارد [۱۴].

فعالیت‌های ترویجی اداره ثبت اختراع‌های ایران فقط برگزاری سالانه چند همایش با همکاری سازمان جهانی مالکیت فکری (و حضور استادانی از سوی آن سازمان) است. بنابراین حتی اگر گفته شود که ظرفیت‌های قانونی برای حفاظت از اختراع‌های ثبت شده در ایران وجود دارد اما بنگاه‌های کشور از آنها بی‌اطلاع هستند، باید ذکر کرد که هم مسئولیت این بی‌اطلاعی تا اندازه زیادی بر عهده مرجع ملی ثبت اختراع است.

۲-۲-۱- بازار آفرینی برای فناوری^۱

دومین کارکرد نظام ثبت اختراع رفع "تناقض موجود در خرید و فروش دارایی‌های نامشهود"^۲ است. خرید و فروشی که، بر خلاف دارایی‌های مادی به شکلی ملموس و عینی نیست. یعنی مشتری باید پیش از خرید از محتوای چیزی که می‌خرد آگاه باشد

2 . Arrovian paradox

1 . Transactional Function

استحفاظی اختراع اطمینان دارند. این اطمینان از ابهام‌های داد و ستد اختراع‌ها تا اندازه زیادی می‌کاهد. در مجموع می‌توان گفت که کاستی‌های نظام ثبت اختراع ایران هم از نظر ضمانت اجرا و هم از نظر نبود نظام تحقیقی، هر دو سوی عرضه و تقاضای بازار بالقوه دادوستد حقوق اختراع‌ها را تضعیف کرده است. نبود اطمینان و ابهام اینگونه دادوستدها در ایران آنچنان زیاد است که در عمل، بازار دادوستد حقوق اختراع‌ها (به عنوان جزء لازم نظام ملی نوآوری) شکل نگرفته است. باید تأکید کرد که دادوستد دارایی‌های فکری میان بازیگران مختلف نظام ملی نوآوری پیش‌نیاز تجاری‌سازی فناوری‌های نو و رونق توسعه فناوری در این نظام است.

۲-۳-۱- تشویق افشای اطلاعات اختراع^۱

مزیت دیگر ثبت و حفاظت از اختراع‌های، نقش "افشاگری" نظام ثبت اختراع است که در چارچوب "نظریه تشویق اطلاعات اختراع" متبلور می‌شود. بسیاری بر این باورند که اگر اطلاعات فنی اختراع در ازای حفاظت قانونی افشا نشوند، این اطلاعات برای همیشه مکتوم و ناگفته باقی می‌مانند. اما یکی از اهداف نظام ثبت اختراع این است که مخترع و جامعه هر دو بهره‌مند شوند. از یک سو مخترع در جایگاه صاحب انحصاری حق بهره‌برداری از اختراع و دستاورد فکری خود سود می‌برد و از سوی دیگر، جامعه نیز از اطلاعات نهفته در اختراع‌ها بهره‌مند می‌شود. اگر چنین سازوکاری وجود نداشت، مخترعان یافته‌های خود را از رقبا، مصرف‌کنندگان و به طور کلی عموم مردم پنهان می‌کردند. در جامعه‌ای که به این ترتیب از دانش محروم می‌شود، پیشرفت علم به کندی صورت می‌پذیرد و اطلاعات سودمند در خانه‌ها و شرکت‌ها پنهان می‌ماند.

کوتاه‌مدت نتوانند) از محصول فروش رفته آنها کپی‌برداری کنند. راه فروش یا اعطای امتیاز بهره‌برداری از اختراع به دیگران بسته است زیرا همانگونه که پیش از این اشاره شد، افشای اطلاعات اختراع ثبت نشده (یا ثبت شده و بدون ضمانت اجرا) برای مشتریان بالقوه بسیار پرخطر است.

اما در سوی تقاضا هم موانع جدی وجود دارد. از آنجا که اداره ثبت اختراع گواهی ثبت را بدون انجام فرایند تحقیق و ممیزی (به معنای راستین آن) اعطا می‌کند، مشتری بالقوه با دیدن گواهی ثبت هیچ اطمینانی ندارد که آیا این سند به راستی برای یک اختراع صادر شده یا خیر. اطمینان کاملی وجود ندارد که کار انجام شده به راستی مصداق ثبت اختراع باشد و حتی اگر اختراع باشد، اطمینانی وجود ندارد که آن اختراع متعلق به صاحب گواهی باشد. از سوی دیگر، چون متن تقاضانامه ثبت و به ویژه ادعانامه آن به روش علمی و مطابق با استانداردهای پذیرفته شده جهانی صورت نمی‌گیرد، مرز حوزه استحفاظی اختراع‌های ثبت شده در ایران مشخص نیست. تمامی این موارد به شدت موضوع دادوستد را پر ابهام می‌کنند و از انگیزه و تمایل مشتریان بالقوه برای هرگونه سرمایه‌گذاری در تجاری‌سازی آنها می‌کاهند. باید توجه داشت که فرایند تجاری‌سازی اختراع‌های به خودی خود بسیار پرهزینه، زمانبر و پرخطر است. حال اگر اصل دارایی فکری مورد دادوستد هم با ابهام فراوان روبه‌رو باشد بر مشکلات تجاری‌سازی افزوده خواهد شد. در بیشتر کشورها که نظام ثبت اختراع تحقیقی در آنها جریان دارد، خریداران بالقوه اختراع‌های ثبت شده با استناد به فرایند دشوار، دقیق و علمی ممیزی و تحقیق در اداره ثبت اختراع ملی، تا اندازه زیادی از واقعی بودن اختراع و مرز حوزه

در قانون ثبت اختراع بیشتر کشورها، شرط افشا به صراحت قید شده و مرز آن هم با سخت‌گیری ویژه‌ای مشخص شده است. طبق قانون، افشای اختراع باید به گونه‌ای باشد که شخصی با مهارت متعارف در فن مربوط بتواند با استفاده از اطلاعات افشا شده، اختراع را از نو بسازد^۱ [۱۶]. در بیشتر کشورها اگر دادگاه صالحه یا اداره ملی ثبت اختراع تشخیص دهد که مخترع اختراعش را به خوبی و به اندازه کافی افشا نکرده است (و به بیان دیگر، شیوه افشای او توانمندساز نبوده)، امتیاز ثبت اختراع به وسیله این مراجع از اعتبار ساقط می‌شود^۲ [۱۷].

افشای اطلاعات اختراع‌های در این اندازه، بسیار مهم است و مزایای ارزشمندی به همراه خواهد داشت. نخست اینکه دیگر مخترعان و پژوهشگران از جزئیات اختراع صورت گرفته آگاه می‌شوند و تلاش می‌کنند که با پرهیز از اختراع دوباره، اختراع کنونی را بهبود دهند و به این ترتیب روند توسعه فناوری‌های نوین و مفید شتابی دوچندان می‌گیرد و این امر برای جامعه بسیار مفید و سازنده خواهد بود [۱۸]. بنابراین افشای اختراع‌های ثبت شده کنونی می‌تواند موجب شتاب بخشیدن و همچنین هدایت توسعه فناوری‌های نوین شود؛ فناوری‌هایی که بسیاری از آنها در آینده از قابلیت ثبت برخوردار خواهند بود [۱۹]. دومین مزیت افشای اختراع مشخص کردن حد و مرز اختراع و حقوق انحصاری اعطا شده است. به منظور جلوگیری از سوء استفاده‌های ناخواسته به دارایی‌های فکری دیگران، لازم است که افراد جامعه نه تنها از ثبت اختراعی مشخص آگاه شوند بلکه باید بتوانند با دسترسی به اطلاعات آن، قلمرو انحصاری اختراع را به دقت مشخص کنند [۲۰].

بنابراین افشای اختراع نه تنها به پیشبرد علم و فناوری کمک شایانی می‌کند بلکه می‌تواند از تخلفات ناخواسته جلوگیری کند، زیرا ثابت شده بسیاری از متخلفانی که به نقض قانون و استفاده بدون اجازه از دارایی‌های فکری دیگران متهم می‌شوند از وجود اختراعی مشابه اختراع خود آگاه نبوده‌اند [۲۱]. آنها نیز مانند سایر مخترعان با کوشش و تلاش خود به‌طور تصادفی به فناوری مشابهی دست یافته‌اند. از این رهگذر افشای اختراع می‌تواند با آگاه کردن پژوهشگران از وجود اختراع‌های مشابه، از اتلاف زمان و انرژی آنها برای رسیدن به فناوری‌های تکراری و از صرف هزینه‌های هنگفت و بی‌ثمر جلوگیری کند [۲۲]. در نتیجه می‌توان به روشنی دریافت که افشای اختراع مانند یک راهنما راه‌های پیموده شده مخترعان دیگر را نشان می‌دهد و با در اختیار قرار دادن اطلاعات و دانش فناوری‌های به دست آمده و کوتاه کردن مسیر، راه‌های جدیدی را پیش روی پیشرفت علم و دانش در جامعه به وجود می‌آورد [۲۲]. امروزه با توجه به پیشرفت شتابان فناوری ارتباطات و اطلاعات و نفوذ بیش از پیش اینترنت، دسترسی به اطلاعات افشا شده اختراع‌های گسترش یافته و کارکرد "تشویق افشا" منافع تازه و گسترده‌ای به خود گرفته است. امروزه تحلیل‌های مبتنی بر اطلاعات اختراع‌ها، زمینه‌ساز و پیش‌نیاز سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی بهتر و دقیق‌تر در حوزه علم و فناوری در سطوح مختلف ملی، صنعتی و بنگاهی شده است [۲۳ و ۲۴ و ۲۵]. برای نمونه سیاست‌گذاران ملی می‌توانند پیامد سیاست‌های خود را در حوزه اختراع‌های ارزیابی و سنجش کنند، نقش دانشگاه‌ها و بنگاه‌های صنعتی در زمینه اختراع‌های را

۲. به عنوان مثال: 2165.03 Requirements for Rejection for Lack of Best Mode قانون ثبت اختراع‌های کشور آمریکا

۱. به عنوان مثال: ماده ۶ (بند ج) قانون ثبت اختراع‌های ایران و 35 U.S.C. 112 Specification قانون ثبت اختراع‌های کشور آمریکا

• کفایت افشا

پیش‌تر اشاره شد که مطابق ماده ۶ قانون ثبت اختراع "ادعای مذکور در اظهارنامه باید گویا و مختصر و با توصیف همراه باشد، به نحوی که برای شخص دارای مهارت عادی در فن مربوط واضح و کامل باشد و حداقل یک روش اجرائی برای اختراع ارائه کند". زمانی که ماده ۶ قانون در کنار ماده ۵۴ (که دسترسی به اطلاعات موجود در دفاتر ثبت و دریافت اطلاعات مورد نیاز را حق همگان می‌داند) قرار گیرد، می‌توان به خوبی دانست که ضرورت افشای کامل اطلاعات اختراع در نظام حقوقی ایران به عنوان شرط شکلی اعطای حق اختراع مورد نظر بوده است با وجود این، در ماده ۱۷۳ آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت اختراع، وظیفه مرجع ثبت به انتشار "خلاصه اختراع‌ها" با ذکر مشخصات مالکان آنها محدود شده است. به بیان دیگر، در حالی که قانون‌گذار دسترسی به تمام اطلاعات اختراع (به ویژه توصیف و ادعاها) را حق همگان می‌داند، در آیین‌نامه اجرایی تنها به انتشار خلاصه اختراعات و اطلاعات مالکان آنها کفایت شده است. اما مرجع ثبت حتی در همان اندازه محدود تصریح شده در آیین‌نامه اجرایی هم در جهت افشای اختراعات ثبت شده نکوشیده است. از جمله مصادیق بارز این امر قید نکردن "طبقه بین‌المللی اختراع" در آگهی ثبت (مندرج در روزنامه رسمی) است. درج این طبقه‌بندی در زمان ثبت نه تنها حوزه فنی اختراع را به خوبی نشان می‌دهد (بر خلاف عنوان اختراع که معمولاً کلی و مبهم است) و از همین نظر بهترین روش جستجو و دسترسی به اطلاعات اختراع‌ها به شمار می‌رود، امکان انواع و اقسام تحلیل‌ها را هم برای بنگاه‌ها و هم سیاستگذاران ملی فراهم می‌آورد.

اما کفایت افشا در نظام ثبت اختراع ایران از دیدگاه دیگری نیز قابل بررسی است. همانگونه که

بررسی و مقایسه کنند، بهترین مخترعین در سطح ملی را شناسایی و تشویق کنند، میزان همکاری مخترعین از بخش‌های گوناگون را بسنجند، توزیع جغرافیایی اختراع‌ها و مخترعان در سطح ملی و استانی را بکاوند و ...

۲-۳-۲- تشویق افشای اطلاعات اختراع در ایران

افشای اختراعات در ایران از دو دیدگاه قابل تحلیل است: (۱) چگونگی افشا و (۲) کفایت افشا. در ادامه، افشای اختراع از هر دو دیدگاه تحلیل می‌شود:

• چگونگی افشا

با نگاهی به وضعیت دسترسی به اطلاعات اختراع‌ها در ایران می‌توان مشاهده کرد که اداره ثبت اختراع همچنان یک نشریه یا وبگاه مستقل و قابل جستجو به این منظور راه‌اندازی نکرده است. به بیان دیگر، از ظرفیت‌های فناوری اطلاعات در زمینه افشای اختراع‌ها استفاده مناسبی به عمل نیامده است. این در حالی است که در ماده ۱۷۳ آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت اختراع، مرجع ثبت اختراع موظف شده که "در اجرای ماده ۱۲ کنوانسیون پاریس و سایر کنوانسیون‌های مرتبط با آن"، نشریه ای را به منظور انتشار خلاصه اختراع‌ها با ذکر مشخصات مالکان آنها منتشر کند و در ماده ۱۶۷ همان آیین‌نامه نیز مرجع ثبت مکلف شده که نسبت به الکترونیکی کردن کلیه مراحل از جمله انتشار آگهی اقدام کند. در نبود نشریه الکترونیکی (یا حتی کاغذی) ویژه افشای عمومی اختراع‌ها، همچنان مهم‌ترین راه دسترسی به اطلاعات اختراع‌ها در ایران، نسخه چاپی روزنامه رسمی کشور است. بی‌شک با توجه به شمارگان محدود این روزنامه و وجود انبوهی از اطلاعات نامرتب با اختراع‌ها روی آن (و همچنین دشواری‌های خرید و هزینه‌های آن) دسترسی به این اطلاعات برای جمع زیادی از مردم به ویژه در بیرون از پایتخت امکان‌پذیر نیست.

با ثبت نکردن اختراع مجبور نبودند جزئیات اختراعشان را برای عموم افشا کنند.

اما واقعیت چیز دیگری است و در بسیاری موارد مخترعین با وجود شرایط بالا اختراعشان را ثبت می‌کنند. به نظر می‌رسد نتیجه‌گیری بالا بر پیش فرض مهمی استوار است: اگر اطلاعات اختراع برای عموم افشا شود، مخترعان متضرر می‌شوند و هدف از دادن حقوق انحصاری هم جبران همین ضرر است. اما اگر فرض کنیم که در شرایط ویژه‌ای مخترع از افشای اطلاعات اختراعش سود ببرد یا فرض کنیم که مخترع غیر از حقوق انحصاری دستاوردهای دیگری نیز از ثبت اختراع خواهد داشت، در نتیجه‌گیری بالا تجدیدنظر خواهیم کرد. به بیان دیگر، اگر مخترع از اطلاع‌رسانی گسترده در مورد اختراعش سود ببرد، در آن صورت حتی اگر ارزش حقوق انحصاری حاصل از ثبت از نظر او صفر هم باشد، نسبت به ثبت اختراع اقدام خواهد کرد [۲۶].

ثبت اختراع در مواردی همچون وسیله "ارسال پیام" برای مخترع عمل می‌کند. مخترع با ثبت اختراعش می‌تواند اطلاعاتی معتبر به ناظرانی منتقل کند که در غیر این صورت حاضر نبودند هزینه لازم برای کسب آن اطلاعات را بپردازند. باید به یاد داشت که هزینه کسب اطلاعات ثبت اختراع برای عموم بسیار کم است. برای نمونه ناظران بیرونی ممکن است با استناد به اطلاعات موجود در اختراع نتیجه بگیرند که این اختراع ارزش آتی شرکت ثبت‌کننده آن را افزایش خواهد داد و تصمیم بگیرند در آن شرکت سرمایه‌گذاری کنند. ناظران چون می‌دانند که اختراعها برای ثبت از فیلتر بررسی ماهوی می‌گذرند و ارائه اطلاعات غلط می‌تواند به ابطال حقوق اختراع بیانجامد، به این اطلاعات بیشتر توجه می‌کنند. [۲۶].

پیش از این اشاره شد، مرجع ثبت در ایران طبق قانون موظف است که تقاضانامه‌های ثبت اختراع را از نظر انطباق با شرایط شکلی و ماهوی بررسی کند، اما تا به امروز سازوکارهای اجرایی بررسی ماهوی اختراعات در اداره ثبت اختراع فراهم نیامده است و چنین بررسی‌هایی به درستی انجام نمی‌شود. بنابراین، حتی در صورت دسترسی به متن کامل تقاضانامه ثبت، برای خواننده ابهام‌های فراوانی در مورد آن مطرح خواهد بود که از اعتبار اطلاعات ارائه شده بسیار می‌کاهد. بنابراین حتی اگر نظام کنونی ثبت اختراع ایران سازوکار مناسبی برای انتشار گسترده اینترنتی اسناد ثبت اختراع فراهم آورد، باز هم به علت انجام نشدن بررسی ماهوی (دست‌کم بر پایه استانداردهای پذیرفته شده جهانی) نخواهد توانست به نقش خود برای افزایش رفاه عمومی از راه افشای اختراع‌های به اندازه کافی عمل کند.

بنابراین، عملکرد نظام کنونی ثبت اختراع ایران از دو منظر چگونگی و کفایت افشای اختراع با استانداردهای پذیرفته شده بین‌المللی فاصله فراوانی دارد. به بیان دیگر، ضعف شدید کارکرد افشای اختراع در ایران باعث می‌شود که نظام ثبت اختراع به نقش خود در شتاب بخشیدن و همچنین هدایت توسعه فناوری‌های نوین شود و مشخص کردن حد و مرز حقوق انحصاری اعطا شده به خوبی عمل نکند.

۲-۴-۱- ارسال پیام^۱

اگر تنها کارکردهای نظام ثبت اختراع "ایجاد انگیزه" و "بازار آفرینی" بودند، در مواردی که مخترعان بازار چندانی برای اختراع خود متصور نبودند یا ضمانت اجرای اختراع ثبت شده‌شان را کافی نمی‌دانستند، برای ثبت اختراع خود اقدام نمی‌کردند و ترجیح می‌دادند آن را محرمانه نگاه دارند. دست‌کم

بدون آزمون به برخی مقاطع تحصیلی دانشگاهی بالاتر؛ توجهات رسانه‌ای (مصاحبه‌های تلویزیونی و ...)؛ و قرار گرفتن در میان نخبگان و بهره‌مندی از مزایای مربوط.

نقش این امتیازها در انگیزه‌بخشی به افراد و شرکت‌ها برای ثبت اختراع در ایران اگر از کسب حقوق انحصاری بیشتر نباشد، کمتر نیست. یکی از دلایلی که برخلاف بسیاری از کشورها، مخترعان فردی در ایران سهم بسیار بالایی (بین ۸۰ تا ۹۰ درصد) از کل اختراعات ثبت شده سالانه را به خود اختصاص می‌دهند هم نشان از اهمیت کارکرد ارسال پیام در نظام ثبت اختراع ایران دارد.

در سال ۱۳۸۷، سال «نوآوری و شکوفایی» امتیازهای مخترعان به اوج خود رسید. در آن سال سازمان‌های دولتی اقدام‌های فراوانی برای ارتقای فرهنگ و گسترش به‌گفتمان نوآوری انجام دادند و این اقدام‌های بازتاب رسانه‌ای بسیار گسترده‌ای در سطح جامعه داشت. امتیازهای بالا از طریق مراجع دولتی مختلف و بر پایه شرایط احراز گوناگون داده می‌شد، اما دو روند کلی به خوبی در تمام آنها قابل مشاهده است: (۱) این امتیازها در سال ۱۳۸۷ به اوج رسیده، اما پس از این سال یا کم شده‌اند یا شرایط احراز آنها سخت‌گیرانه‌تر شده است و (۲) این امتیازها، در ابتدا کاملاً فرد-محور بود و به آرامی به سوی تشویق شرکت‌های مخترع و نوآور می‌رود.

برای نمونه بنیاد ملی نخبگان که زمانی مخترعان را پس از تأیید اختراعاتشان توسط سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران نخبه تلقی می‌کرد به آرامی از این سیاست فاصله گرفت و امروزه شرایط احراز نخبگی را آنچنان سخت‌گیرانه اعمال می‌کند که در کل کشور تنها ۴۰ نفر در دایره تعریف جدید نخبگی آن می‌گنجند و برای بسیاری از مخترعان در این جمع محدود و یا حتی در جمع استعدادهای برتر جایگاهی

می‌توان از ثبت اختراع‌ها برای ارسال پیام در بافت‌های دیگری هم استفاده کرد. برای نمونه شرکتی که اختراع‌های زیادی در ارتباط با یک فناوری خاص ثبت کرده است، این پیام را برای نخبگان و دانشمندان برجسته آن حوزه می‌فرستد که این شرکت برای کار کردن مناسب است. کارکرد ارسال پیام حتی می‌تواند برعکس هم باشد. یعنی شرکت‌ها به دنبال استخدام کسانی می‌روند که اختراع‌های خوب یا زیادی در ارتباط با فناوری مورد علاقه آنها ثبت کرده باشند. حتی در شرکت‌ها، گاهی از اختراع‌ها برای سنجش بهره‌وری کارکنان پژوهشی استفاده می‌شود و کارکنان با ثبت اختراع این پیام را می‌فرستند که عملکرد خوبی داشته‌اند.

اختراع‌های ثبت شده توسط یک شرکت، پیامی مبنی بر قابلیت‌ها و دستاوردهای آن در زمینه یک فناوری خاص محسوب می‌شود [۱۸] و شناختی که از این راه حاصل می‌شود به نوبه خود می‌تواند مبنایی برای تأمین مالی فعالیت‌های پژوهشی آن شرکت (به‌خصوص در قالب سرمایه‌گذاری خطرپذیر) باشد. بدین ترتیب می‌توان ادعا کرد که ثبت اختراع، پیامی است که ارسال می‌شود و در هدایت بهتر سرمایه به سوی فعالیت‌های پژوهشی مؤثر است و نقش مهمی در افزایش ورود فناوری‌های نوین به بازار ایفا می‌کند [۲۷].

۲-۴-۲- ارسال پیام در ایران

در ایران سال‌هاست که با هدف ترویج فرهنگ نوآوری امتیازهای ویژه‌ای از کانال سازمان‌های مختلف دولتی به مخترعان داده می‌شود که از جنس حقوق انحصاری برای بهره‌گیری اقتصادی از اختراع نیستند. این امتیازها از طریق مراجع گوناگون و بر پایه شرایط احراز مختلفی به مخترعان تعلق می‌گیرد. از جمله این امتیازها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: معافیت (موقت یا دائم) از خدمت سربازی؛ بهره‌مندی از وام‌های بدون برگشت یا کم‌بهره؛ امتیاز ارتقا برای اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی؛ ورود

خصوصی) که می‌توانستند مخاطب بهتری برای پیام‌های ارسالی باشند و با سرمایه‌گذاری خود به تجاری‌سازی اختراع‌ها کمک کنند، از این امر محروم هستند. به بیان دیگر، مادامی که کارکرد افشای اختراع به درستی صورت نگیرد، کارکرد ارسال پیام هم نمی‌تواند به خوبی انجام شود.

بنابراین، در مجموع می‌توان گفت که دسترسی محدود به اطلاعات اختراع‌ها در کنار ابهام‌های فزاینده و عمومی در کم و کیف گواهی‌های اختراع صادر شده، به تدریج به نقش ارسال پیام (که شاید بارزترین وجه نظام ثبت اختراع ایران باشد) ضربه جدی وارد کرده است. با ادامه شرایط کنونی می‌توان انتظار داشت که روز به روز از مطلوبیت ارسال پیام از راه ثبت اختراع در ایران کاسته شود و آمار اختراع‌های ثبت شده ملی باز هم کاهش یابد.

۳- نتیجه‌گیری

روند کاهش شدید آمار اختراع‌های ثبت شده در ایران و به ویژه سهم اندک و کاهنده اختراع‌های شرکت‌های خصوصی، زنگ خطری را در حوزه علم و فناوری کشور به صدا درآورده است. این درحالی است که در تمامی اسناد بالادستی توسعه علم و فناوری کشور بر افزایش آمار ثبت اختراع تأکید شده است. اما برای قضاوت در مورد عملکرد نظام ملی ثبت اختراع باید در مورد چهار کارکرد اصلی یا همان فلسفه وجودی این نظام بررسی تحلیلی انجام داد. این چهار کارکرد عبارتند از: ایجاد انگیزه نوآوری، بازار آفرینی برای فناوری، تشویق افشای اطلاعات اختراع و ارسال پیام. فضای منتج از انجام این چهار کارکرد، از زیرساخت‌های کلیدی نظام ملی نوآوری به شمار می‌رود و هرگونه خللی در آن، به عملکرد نظام ملی نوآوری آسیب جدی می‌رساند که این آسیب دارای اثرات مخرب کوتاه‌مدت و بلندمدت است.

نیست [۲۸]. یکی از دلایل اصلی این سخت‌گیری فزاینده، پی بردن هرچه بیشتر اداره‌ها و سازمان‌های متوالی اعطای امتیازها به مشکلات ناشی از نبود نظام تحقیقی بوده است. نبود نظام تحقیقی، ابهامی فراوان در شرایطی اختراعی و مرز حوزه استحفاظی و حتی مالکیت اختراعات ثبت در پی داشت. بنابراین هر کدام از این سازمان‌ها (برای پرهیز از هرگونه گمان در تخصیص صحیح امکانات و اعتبارات) سازوکاری موازی برای ارزیابی اختراع‌ها بر پایه تعریف خاص خود از اختراع به وجود آوردند و به تدریج با آزمون و خطا و یادگیری بر سخت‌گیری آن افزودند. این ارزیابی‌های موازی علاوه بر هزینه سنگین‌شان، به تدریج از جاذبه ثبت اختراع برای افراد کاستند زیرا بسیاری دریافتند که گواهی اداره ثبت اختراع در این سازمان‌ها همچون گذشته با استقبال روبه‌رو نمی‌شود و برای برخورداری از امتیازها باید فرایندهای دیگری را با صرف هزینه و انرژی فراوان طی کنند.

با توجه به این امر می‌توان نتیجه گرفت که انگیزه "ارسال پیام" برای افراد و شرکت‌ها در ثبت اختراع کمتر شده است. البته بررسی دقیق وجود و شدت انگیزه "ارسال پیام" نزد ثبت‌کنندگان اختراع در ایران نیازمند پژوهش جداگانه است اما بی‌شک کاهش انگیزه ثبت اختراع فقط برای ارسال پیام کاملاً محسوس است. البته این کاهش انگیزه با افزایش اطلاع عمومی از نبود بررسی ماهوی تقاضانامه‌های ثبت اختراع و ابهام‌های مطرح شده در مورد ارزش ثبت اختراع در ایران، تشدید شده است.

از سوی دیگر نبود امکان دسترسی آسان و ارزان قیمت به اطلاعات اختراع‌های ایران، در عمل کارکرد ارسال پیام را به اقدام فردی تک تک مخترعین در مراجعه به اداره‌ها و سازمان‌های دولتی مختلف و درخواست بهره‌مندی از امتیازهای احتمالی محدود کرده است. در این میان، شرکت‌های تولیدی و خدماتی (به ویژه در بخش

در انتها باید تأکید کرد که آمارها نشان از سستی فزاینده پایه‌های نظام ثبت اختراع ایران می‌دهند و این امر با روند پیشرفت کشور ایران در حوزه علم و فناوری نه تنها سازگار نیست بلکه به عنوان مانعی جدی بر سر راه آن عمل می‌کند. بنابراین شایسته است در راستای بهبود این نظام و مدیریت علمی کارکردهای چهارگانه آن در قالب نظام ملی نوآوری اقدام فوری به عمل آید.

منابع

- [۱] قلع ریز، ع. سردرگمی مخترعان در روال اداری پیچیده ثبت اختراع، خبرگزاری مهر، ۵ بهمن ۱۳۹۰.
- [۲] عباسپور تهرانی فرد، ع. بخش زیادی از اختراعات ثبت شده ارزش علمی ندارند، مصاحبه خبرگزاری مهر با رییس کمیسیون آموزش و تحقیقات مجلس شورای اسلامی. ۱۲ مرداد ۱۳۸۸.
- [۳] رحیمی، ح. انتقاد از افزایش بهای ثبت اختراع. مصاحبه خبرگزاری مهر با رئیس سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران. ۴ اردیبهشت ۱۳۸۸.
- [۴] مصاحبه خبرگزاری فارس با مدیرکل مالکیت صنعتی. کاهش ۳۰ درصدی ثبت اختراعات و افزایش طرحهای صنعتی. ۹ بهمن ۱۳۹۰.
- [۵] مصاحبه خبرگزاری فارس با معاون علمی و فناوری رئیس جمهوری. اختصاص منابع مالی به مخترعان / رشد انفجاری ثبت اختراع در کشور. ۵ اردیبهشت ۱۳۸۸.
- [۶] مصاحبه خبرگزاری فارس با مدیرکل نظارت و ارزیابی فناوری وزارت علوم، تحقیقات و فناوری. رشد ۶۵ درصدی ثبت اختراع در کشور. ۳۰ فروردین ۱۳۸۹.

در این مقاله، برای نخستین بار چهار کارکرد مطلوب از نظام ملی ثبت اختراع ایران از منظر علمی و تا حد امکان بر پایه آمار و ارقام و مستندها مورد تحلیل قرار گرفت. این تحلیل نشان می‌دهد که نظام ثبت اختراع نتوانسته با تضمین حقوق انحصاری تجاری صاحبان اختراع، محرکی برای نوآوری در سطح ملی باشد. همچنین این نظام نتوانسته سهم بایسته خود را در شکل‌گیری بازار تبادل اختراعات میان اجزای مختلف نظام نوآوری ایفا کند. کارنامه عملکرد نظام ثبت اختراع ایران از منظر افشای اطلاعات اختراع‌های ثبت شده هم بسیار ضعیف است. به نظر می‌رسد مهم‌ترین کارکرد این نظام در گذشته، ارسال پیام (آن هم در سطح فردی) بود، که این کارکرد هم به مرور زمان رنگ باخت و کاهش‌های شدید و اخیر در تقاضا برای ثبت اختراع را می‌توان به افول این کارکرد نسبت داد.

کوتاهی در برقراری نظام بررسی ماهوی شرایط ثبت اختراع (نظام تحقیقی ثبت اختراع)، یکی از مهم‌ترین عوامل ضعف کارکردهای نظام ثبت اختراع بوده است زیرا در نبود نظام تحقیقی هیچ‌کدام از کارکردهای نظام ثبت اختراع آنگونه که بایسته است قابل انجام نخواهد بود. اما از آن مهم‌تر نبود نگاه کلان اقتصادی و رقابت‌پذیری صنعت ملی در مدیریت نظام ثبت اختراع‌های ایران است. به بیان دیگر، مدیریت نظام ثبت اختراع در ایران در حال حاضر ارتباط مناسبی با نظام ملی نوآوری ندارد و خود را در قالب چهار کارکرد فوق (که فلسفه وجودی این نظام هستند) تعریف نمی‌کند. نظام ثبت اختراع ایران تاکنون موضعی انفعالی در قبال سیاست‌های کلان علم و فناوری کشور داشته و خود را فقط مجری ثبت درخواست مراجعان به تنها شعبه آن اداره در تهران می‌داند.